บทที่ 4

นิยายรักระหว่างปุรุรวัสกับอุรวศีในมหากาพย์ ปุราณะ บทละคร และนิทาน

นิยายรักระหว่างปุรุรวัสกับอุรวศีในมหากาพย์ และปุราณะ

นิยายรักเรื่องนี้ปรากฏในวรรณคดีมหากาพย์ 2 เรื่อง คือมหาภารตะกับรามายณะ ส่วนในวรรณคดีปุราณะนั้นปรากฏในวรรณคดีปุราณะหลายเล่ม แต่ผู้วิจัยจะนำมากล่าวถึงเพียงเล่มเดียวคือในภาควตปุราณะดังเหตุผลดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2* เรื่องราวอันเป็นรายละเอียดแห่งนิยายรักเรื่องนี้จะขอกล่าวตามลำดับดังนี้

ก. นิยายรักระหว่างปุรุรวัสกับอุรวศีในรามายณะ

1. ลักษณะคำประพันธ์ เรื่องราวอันเป็นนิยายรักระหว่างปุรุรวัสกับอุรวศีในรามายณะแต่งเป็นโศลก ปรากฏอยู่ในอุตตรกาณฑ์ อัธยายะที่ 56 โศลกบทที่ 12 - 29

โศลก เป็นคำประพันธ์ที่นิยมแต่งกันแพร่หลายในสมัยมหากาพย์ ปุราณะ และในสมัยต่อ ๆ มา แต่ความนิยมแพร่หลายที่สุดนั้นมีในสมัยมหากาพย์ และปุราณะ[1] ทั้งนี้ก็เพราะว่าโศลกเป็นคำประพันธ์ที่เหมาะสำหรับการแต่งวรรณคดีประเภทเรื่องเล่ายาว ๆ เช่น วรรณคดีมหากาพย์ ปุราณะ และนิทานทั้งหลาย ด้วยเหตุผลที่ว่า เป็นฉันท์ที่แต่งง่ายมีข้อบังคับทางฉันทลักษณ์น้อย จำนวนคำที่มีเพียงแปดคำในแต่ละบาททำให้สามารถจัดวางจังหวะของคำได้ง่ายและเหมาะแก่การนำไปขับร้อง

ในทางประวัติวรรณคดีสันสกฤตถือว่าโศลกเป็นคำประพันธ์ที่พัฒนามาจากฉันท์อนุษฏุภในสมัยพระเวท อนุษฏุภหรือโศลกเป็นฉันท์แปดพยางค์คือบทหนึ่งมีสี่บาท บาทหนึ่งมีแปดพยางค์(หรือบทหนึ่งอาจจัดได้เป็นสองบาท บาทหนึ่งมี 16 พยางค์) แผนผังของโศลกมีหลายแบบ แบบที่เป็นที่นิยมมากที่สุด คือ[1]

---

*ดูวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หน้า 7

[1]Macdonell, A History of Sanskrit Literature, p. 283.

o o o o / u – – ⏑ // o o o o / u – u ⏑ //

พยางค์ที่ 1, 2, 3, 4 ในแต่ละบาทไม่กำหนด คือจะเป็นพยางค์ลหุหรือครุก็ได้ พยางค์ที่ 5 เป็นพยางค์ลหุ พยางค์ที่ 6 เป็นครุเหมือนกันทุกบาท ส่วนพยางค์ที่ 7 ในบาทที่ 1 และบาทที่ 3 เป็นครุ บาทที่ 2 และบาทที่ 4 เป็นลหุ พยางที่ 8 ไม่กำหนด จะเป็นพยางค์ลหุ หรือครุ ก็ได้

2. <u>เนื้อเรื่อง</u> นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในรามายณะกล่าวถึงเหตุการณ์ระหว่างอุรวศี พระมิตร และพระวรุณเป็นส่วนใหญ่ มิได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีเท่าใดนัก เนื้อเรื่องมีดังนี้

12. ในกาลครั้งนั้น พระมิตรผู้ได้รับการบูชาจากเหล่าจอมเทพ ทรงเป็นผู้มีเกษียรสมุทร โปรดให้สร้างทะเลขึ้น

13. ในเวลานั้นเอง อุรวศีผู้เป็นหัวหน้าเหล่าอัปสร ผู้แวดล้อมด้วยหมู่เพื่อนหญิงได้มาถึง ณ สถานที่นั้นโดยบังเอิญ

14. ในขณะนั้น เมื่อพระวรุณผู้จอมเทพ ทอดพระเนตรเห็นอุรวศีผู้งามเลิศเดินมาอยู่ ก็ทรงกระหยิ่มพระทัย เสด็จลงไปในน้ำเพราะความปรารถนานาง

15. พระวรุณ ทรงเลือกนางผู้เป็นยอดนางอัปสร ผู้มีเนตรงามดั่งกลีบบัว และมีพักตร์งามดั่งจันทร์เพ็ญ เพื่อการรวมประเวณี

16. ต่อจากนั้น นางได้อัญชลี และลุกขึ้นยืนกราบทูลพระวรุณว่า "ข้าแด่พระจอมเทพ พระมิตรได้เลือกหมอมฉันก่อนแล้วอย่างเปิดเผย"

17. ฝ่ายพระวรุณ ได้รับความเจ็บปวดเพราะต้องศรของพระกามเทพ ทรงมีพระดำรัสว่า "เราจะหลั่งน้ำเชื้อนี้ลงในหม้อน้ำใบที่เหวะเนรมิตขึ้น"

18. "โอนางผู้วรวรรณีผู้มีสะโพกงาม หากว่าเธอไม่ปรารถนาการร่วมเสนหา เมื่อเราได้หลั่งน้ำเชื้อลงแล้วอย่างนี้ เราก็จะเป็นผู้สมปรารถนาในตัวเธอแล้ว"

19. อุรวศี เมื่อได้ฟังพระดำรัสอันจับใจของพระวรุณผู้โลกนาถ ก็บังเกิดความปิติอย่างล้นเหลือ กราบทูลว่า

20. "ข้าแด่พระผู้ทรงอำนาจ ขอให้เป็นไปอย่างนี้ตามพระประสงค์ของพระองค์เถิด และแม้รางที่ปรากฏแก่พระองค์จะเป็นของพระมิตรก็ตาม แต่หัวใจของหมอมฉันนั้นเป็นของพระองค์แล้วอย่างแน่นอน"

21. เมื่ออุรวศีทูลอย่างนี้ พระวรุณทรงหลั่งน้ำเชื้อที่มหัศจรรย์ที่มีรัศมีแปลบปลาบประดุจเปลวเพลิงที่ลุกโชติช่วง ลงในหม้อน้ำใบนั้น

22. เมื่อเทพธิดาอุรวศีไปเฝ้าพระมิตร พระมิตรทรงพิโรธอย่างยิ่ง ตรัสแก่อุรวศีว่า

23. เธอเป็นของเรามาก่อน แล้วทำไมเธอจึงสลัดเรา เธอผู้ประพฤติชั่วเลือกคนอื่นเป็นสามีเพราะเหตุใด

24. "เจ้าทำให้เราโกรธแค้นและขุ่นเคืองเพราะกรรมชั่วนี้ ดังนั้นเจ้าจงไปสู่โลกมนุษย์และอยู่ที่นั่นชั่วระยะเวลาหนึ่ง"

25. "นี่แน่นางผู้โง่เขลา โอรสของพระพุธผู้ราชฤษีผู้เป็นพระราชาแห่งแคว้นกาศีพระนามว่าปุรูรวัสมีอยู่ เจ้าจงไปหาพระองค์และพระองค์จะเป็นภัสดาของเจ้า"

26. ต่อจากนั้น ด้วยโทษแห่งคำสาป อุรวศีได้ไปหาปุรูรวัสผู้เป็นโอรสของพระพุธ ผู้มีพระสุรเสียงก้องกังวานที่เมืองประดิษฐาน

27. โอรสผู้ประสูติจากปุรูรวัสพระนามว่าอายุ เป็นผู้ทรงศรีและทรงพละกำลังอย่างยิ่ง โอรสของอายุพระนามว่านหุษะ เป็นผู้มีสง่าราศีเสมอด้วยพระอินทร์

28. เมื่อจอมไตรตรึงษ์ทรงชนะวัชระเพื่อประหารวฤตราสูรแล้วทรงหมดสิ้นพลัง นหุษะได้ครอบครองตำแหน่งเทวราชาเป็นเวลาหลายร้อยพันปี

29. เพราะคำสาปนั้นแล อุรวศีผู้มีฟันงาม เนตรงาม และคิ้วงาม จึงต้องไปสู่โลกมนุษย์ และอยู่เป็นเวลาหลายปี เมื่อคำสาปสิ้นสุดนางก็กลับคืนเทวโลก

ข. <u>นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในมหาภารตะ</u>

1. <u>ลักษณะคำประพันธ์</u> เรื่องราวอันเป็นนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในมหาภารตะแต่งเป็นคำประพันธ์ที่เรียกว่าโศลกเช่นเดียวกับในรามายณะ ปรากฏอยู่ในอาทิบรรพ อัธยายะที่ 70 โศลกบทที่ 16 - 22

2. <u>เนื้อเรื่อง</u> นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในมหาภารตะมีเรื่องราวน้อยมาก คือมีเพียง 7 โศลกเท่านั้น ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะกวีคิดว่านิยายรักเรื่องนี้เป็นที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันทั่วไปอยู่แล้ว ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำมากล่าวในรายละเอียดอีก เนื้อเรื่องที่เสนอไว้จึงสั้นและเรื่องราวรวบรัดมากดังนี้

---

[1] R. VII. 56. 12-29.

16. ปุรูรวัสผู้ทรงความรู้ ทรงถือกำเนิดในนางอิลา และเราได้ยินมาว่า นางอิลาเป็นทั้งพระราชมารดาและพระราชบิดาของพระองค์

17. ปุรูรวัสทรงครอบครองหมู่เกาะ 13 แห่งในมหาสมุทร พระองค์ทรงเป็นมนุษย์ผู้ทรงยศยิ่งใหญ่ ทรงแวดล้อมด้วยเหล่ามนุษย์ผู้ทรงพละกำลัง

18. ปุรูรวัสทรงมัวเมาในพระราชอำนาจ ทรงทะเลาะวิวาทกับบรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย และทรงชโมยทรัพย์สมบัติของพราหมณ์เหล่านั้นผู้กำลังรองคะโกนอยู่

19. ข้าแต่พระราชา พระสนัตกุมาร เสด็จจากพรหมโลกไปหาปุรูรวัส แล้วทรงอบรมสั่งสอน แต่ท้าวเธอมิทรงยอมรับ

20. ต่อจากนั้นพระนราธิปผู้ละโมบ ผู้ปราศจากสติสัมปชัญญะเพราะแรงแห่งความทะนง ก็ทรงถูกเหล่ามหาฤษีผู้กริ้วโกรธสาปแช่ง และในทันทีทันใดนั้นท้าวเธอก็ทรงประสบความพินาศ

21. พระราชาผู้ทรงอยู่ในภพของคนธรรพ์ พร้อมด้วยอุรวศี ทรงนำไฟซึ่งแบ่งเป็น 3 ประเภทอย่างเหมาะสมสำหรับยัชญพิธีมา(สู่โลกมนุษย์)

22. พระราชโอรสของปุรูรวัสกับอุรวศีมี 6 พระองค์ คืออายุ ธีมัต อมาวสุ ทฤฒายุ วนายุ และศรุตายุ[1]

ค. <u>นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในภาควตปุราณะ</u>

1. <u>ลักษณะคำประพันธ์</u> เรื่องราวอันเป็นนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในภาควตปุราณะแต่งเป็นโศลกเช่นเดียวกับในรามายณะและมหาภารตะ ปรากฏอยู่ในสกันธะที่ 9 อัธยายะที่ 14 โศลกบทที่ 1 - 49

2. <u>เนื้อเรื่อง</u> นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในภาควตปุราณะปรากฏเรื่องราวอันเป็นความสัมพันธ์ของปุรูรวัสกับอุรวศีโดยละเอียดดังนี้

1. บัดนี้ ขอพระองค์โปรดทรงสดับประวัติราชวงศ์ศักดิ์สิทธิ์ของพระโสมในราชวงศ์นี้ พระภูมิบดีหลายพระองค์ผู้มีชื่อเสียง เช่นท้าวปุรูรวัสโอรสของนางอิลา เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องสรรเสริญ

---

[1]MBh.I.70.16-22

2. พระพรหมผู้มีเศียรตั้งพัน ผู้เป็นปรมาตมัน ผู้ประสูติจากดอกบัวคือสุระคือสะคือ(ของพระองค์เอง) ได้ให้กำเนิดพระอตริ ผู้เสมอด้วยพระบิดาในด้านคุณธรรม

3. พระโสมผู้อมตะ เป็นโอรสที่ประสูติจากดวงตาของพระอตริ และทรงได้รับการแต่งตั้งจากพระพรหมให้เป็นเจ้าแห่งคณะพราหมณ์ สมุนไพรและดวงดาว

4. เมื่อพระองค์ทรงพิชิตตรีภพแล้ว ได้ทรงกระทำยัญพิธีราชสูยะเพราะความทะนงตน พระองค์จึงฉุดคร่าชายาของพระพฤหัสบดี นามว่าพาราไปโดยพลการ

5. แม้ว่าพระพฤหัสบดีผู้เป็นครูเทพจะทรงอ้อนวอนขอคืนอยู่เนือง ๆ แต่เพราะความทะนงตน พระองค์ก็มิได้ทรงมอบนางคืนให้ เนื่องจากเหตุนี้สงครามระหว่างเทพกับหานพก็ได้บังเกิดขึ้น

6. เพราะความเกลียดชังพระพฤหัสบดี พระศุกร์ได้เข้าข้างฝ่ายพระโสม ผู้แวดล้อมด้วยเหล่าอสูรเพราะความรัก พระศิวะผู้ทรงแวดล้อมด้วยคณะภูติได้เข้าข้างพระพฤหัสบดีผู้เป็นโอรสของครู(ของพระองค์)

7. พระอินทร์ ผู้ยิ่งใหญ่ ผู้พรั่งพร้อมด้วยคณะเทพทั้งปวง ทรงเป็นฝ่ายครูเทพ การสงครามอันมีสาเหตุมาจากนางดาราก็ได้กลายเป็นความพินาศของหมู่เทพและอสูร

8. ลำดับนั้น พระอังคิรัส(พระบิดาของพระพฤหัสบดี) ได้ทรงตำหนิพระโสม และทรงมอบหมายให้พระพรหมบังคับให้พระโสมคืนนางดาราให้แก่สวามีของนาง (เมื่อได้คืนมาแล้ว) พระพฤหัสบดีผู้สวามีของนางก็ได้สังเกตเห็นว่านางได้ตั้งครรภ์แล้ว

9. (พระพฤหัสบดีตรัสแก่นางดารา)
นี่แน่หญิงโง่ เธอจงเอาสิ่งที่คนอื่นทำไว้ออกจากเขตแดนของฉันเดี๋ยวนี้ ฉันจะไม่ทำให้เธอผู้เป็นผู้หญิงของมอดไหม้กลายเป็นเถ้าถ่าน โอ เธอผู้เป็นหญิงดี ฉันเป็นผู้ปรารถนาที่จะมีลูก

10. นางดาราผู้อับอาย ได้คลอดกุมารผู้เปล่งปลั่งดั่งทองคำ ทั้งพระพฤหัสบดีและพระโสมต่างก็มีความปรารถนาในตัวกุมารนั้น

11. ในขณะที่พระพฤหัสบดีและพระโสมกำลังทะเลาะวิวาทกันเสียงธรมว่า "กุมารนี้เป็นของเรา มิใช่ของท่าน" เหล่าฤษีและหมู่เทพได้ถามนางดารา แต่นางผู้มีความอับอายก็มิได้ปริปากพูด

12. ด้วยความอับอายในความผิดพลาด(ของมารดา) กุมารมีความกริ้วโกรธและกล่าวแก่มารดาว่า "ถูกอนแม่ผู้มีความประพฤติที่ชั่วช้า ทำไมแม่จึงไม่พูดแม่จงสารภาพความเลวร้ายของแม่เองแก่ลูกเดี๋ยวนี้"

i 18304809

13. พระพรหมได้ตรัสเรียกนางมาโดยมิให้ใครล่วงรู้ ทรงปลอบโยนนาง และได้กล่าว นางทูลตอบอย่างแผ่วเบาว่า "กุมารเป็นลูกของพระโสม" พันใดนั้น พระโสมก็ทรงเอาตัวกุมารไป

14. ข้าแต่พระฤาษี พระพรหมทรงประทานนามของพระกุมารว่า "พระพุธ" เพราะความเฉลียวฉลาดอันลึกซึ้ง พระโสมทรงชื่นชมยินดีในตัวพระกุมารยิ่งนัก

15. – 16. พระกุมารผู้ประสูติจากพระพุธกับนางอิลาได้พระนามว่า ปุรูรวัส ในอินทรโลก เทพธิดาอุรวศี ได้ฟังเพลงขับสรรเสริญความงาม ความดี ความสูงส่ง ความมีศีลเป็นทรัพย์ และความกล้าหาญของพระองค์จากเทพฤษีทั้งหลายแล้ว นางก็เดือดร้อนทรมานด้วยศรของพระกามเทพ นางจึงไปหาพระองค์

17. เนื่องจากคำสาปของพระมิตรและพระวรุณ นางจึงลงมาเกิดในโลกมนุษย์ และได้สดับข่าวพระผู้เลิศชาย ผู้มีรูปงามประดุจพระกามเทพ

18. เมื่อตัดสินใจแน่วแน่แล้ว นางได้เข้าไปใกล้พระองค์ พระฤาษีครั้นทอดพระเนตรเห็นนางก็ทรงมีพระโสมาตั้งขึ้น(เพราะความหื่นเห่น) และพระเนตรก็เบิกกว้างด้วยความปีติยินดี พระองค์ตรัสแก่นางเทพธิดาด้วยวาจาอันอ่อนโยน

19. พระราชาตรัสว่า

โอ่นางผู้มีสะโพกงาม เรายินดีต้อนรับเธอ เธอจงนั่งลงเถิด เราจะทำอะไรให้เธอได้บ้าง ขอเธอโปรดร่วมภิรมย์รักกับเราเถิด แล้วความบันเทิงสุขในรักของเราทั้งสองจะดำรงอยู่ตลอดปีทั้งหลายอันเป็นนิรันดรกาล

20. นางอุรวศีทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้งามเลิศ ดวงใจและดวงตาของหญิงใดเล่าจะไม่ติดตรึงอยู่กับพระองค์ เมื่อได้มาอยู่ใกล้ออมพระพาหาของพระองค์แล้ว หญิงก็จะชวนชมลงเพราะความปรารถนาการร่วมภิรมย์รัก

21. ข้าแต่พระราชาผู้ประทานเกียรติยศ ขอพระองค์โปรดศิโรทักษ์รักษาแกะตัวผู้นี้อย่าง ๆ นี้ หมอมฉันจะร่วมภิรมย์รักกับพระองค์ ผู้ทรงมีคุณสมบัติตามที่บัญญัติไว้ในคัมภีร์สมฤติว่า เป็นสวามีที่มีค่าคู่ควรสำหรับมวลสตรี

22. "ข้าแต่พระผู้วีรบุรุษ อาหารของหมอมฉันคือเนยใส และเว้นจากเวลาแห่งการร่วมภิรมย์รักแล้ว หมอมฉันจะต้องไม่เห็นพระองค์เปลือยร่างเป็นอันขาด" ปุรูรวัสผู้มีพระทัยสูง ตรัสตอบว่า "ตกลง"

23. โอ้ เธอผู้มีความงามเลิศ โอบุคคลิกภาพอันก่อให้เกิดความลุ่มหลงแก่ชาวโลก มนุษย์คนใดเล่า จะไม่เสพสมกับเธอผู้เป็นเทพธิดา ผู้มาหาด้วยตนเอง

24. ปุรูรวัส ผู้นรเศรษฐ์ ทรงร่วมภิรมย์รักกับนางผู้รื่นรมย์ใจอย่างสมเกียรติในเทวอุทยานทั้งหลาย เช่น ในอุทยานไจตรรถ เป็นต้น

25. ท้าวเธอผู้รื่นรมย์พระหฤทัย ประทับร่วมกับนางเทพธิดาผู้มีกลิ่นกายหอมเสมือนใยบัว และทรงชื่นพระหฤทัยด้วยกลิ่นหอมจากปากของนางเป็นเวลาหลายเดือน

26. พระอินทร์ ไม่ทอดพระเนตรเห็นนางอุรวศี ทรงรำพึงว่า "เมื่อไม่มีอุรวศี สภาก็ดูไม่งามสำหรับเรา" จึงโปรดให้เรียกหาเหล่าคนธรรพ์

27. ในยามเที่ยงคืนอันมืดมิด เหล่าคนธรรพ์ได้แอบเข้าไปในโรงแกะ 2 ตัว ซึ่งอุรวศีผู้ชายามอบหมายให้อยู่ในความพิทักษ์รักษาของพระราชา

28. เมื่อได้ยินเสียงร้องของแกะทั้งสองในขณะที่ถูกฉุดคร่าไป นางเทพธิดาคร่ำครวญขึ้นว่า "แย่แล้ว สามีทั้ง ๆ ไม่ใช่ลูกผู้ชายเสียเลย คิดว่าตัวเองเป็นวีรบุรุษหรือที่ใดทำร้ายฉันเช่นนี้"

29. "เพราะความไว้วางใจในตัวเขา ฉันจึงเป็นผู้สูญเสีย และเป็นผู้ที่ถูกเจ้าหัวขโมยลักพาลูกไป บุรุษใดนอนตัวสั่นด้วยความหดใจกลัวในเวลากลางคืน บุรุษนั้นก็คือสตรีในเวลากลางวัน"

29.1 "ปล่อยนะ ปล่อยหม่อมฉัน ปล่อยอ้อมแขนที่กอดรัดร่างของหม่อมฉันเดี๋ยวนี้ ด้วยความฉ้อฉลคดโกง ผู้ใดเป็นผู้ลุ่มหลงอยู่แค่ในกามราคะ ผู้นั้นก็คือพระองค์ผู้ทรงชื่อลาดนักหนา"

30. ปุรูรวัส ทรงถูกเสียดแทงด้วยศร คือถ้อยคำของนาง ปานประหนึ่งพญากุญชรถูกสับด้วยขอ พระองค์ผู้เปลื้องเปลา ทรงฉวยดาบ และทรงโลดแล่นออกไปในยามราตรีด้วยความเดือดดาล

31. เหล่าคนธรรพ์ได้ปล่อยแกะสองตัวไว้ ณ ที่นั้น และได้ทำให้เกิดสายฟ้าแลบ เมื่ออุรวศีเข้าไปจูงแกะทั้งสอง นางจึงมองเห็นพระสวามีผู้เสด็จกลับมาในสภาพเปลื้องเปลา

32. ปุรูรวัส โอรสของนางอิลา เมื่อไม่ทอดพระเนตรเห็นชายาบนแท่นบรรทม ก็ทรงรู้สึกเสมือนว่าพระหฤทัยได้แตกสลาย พระทัยนั้นเร่าร้อนทรมาน ทรงโศกเศร้า และเสด็จท่องเที่ยวไปทั่วโลกเสมือนคนบ้า

33. ณ แม่น้ำสรัสวดี ในแคนกุรุเกษตร ปุรูรวัสทอดพระเนตรเห็นอุรวศีพร้อมด้วยเพื่อนหญิงหาบาง ผู้มีวงพักตร์อันเบิกบาน พระองค์ทรัสถามที่สุภาพอ่อนหวานว่า

34. "โอ้ชายาผู้ใจร้าย ขอเธอจงหยุดเถิด ได้โปรดหยุดยั้งเถิด เธอไม่ควรทอดทิ้งฉันแม้กระทั่งวันนี้ เธอก็ไม่มาอยู่ใกล้ฉัน ขอให้เราทั้งสองจงมาพูดกัน(ให้รู้เรื่อง)เถิด"

35. "โอ้ แม่เทพธิดา เธอได้ฉุดกระชากลากร่างอันสวยสดงดงามนี้ไป

เป็นระยะทางไกลอย่างปราศจากความเมตตาสงสาร และมันก็จะล้มฟุบลง ณ ที่นี้ แล้วฝูงสุนัขป่าที่หิวโหยก็จะกัดกินร่างนั้น

36. อุรวศีทูลตอบว่า

พระองค์ทรงเป็นลูกผู้ชาย โปรดอย่าตายเช่นนั้นเลย ขอฝูงสุนัขป่าเหล่านี้อย่าได้กัดกินพระองค์เลย ในที่ไหน ๆ ก็ตาม มิตรภาพย่อมไม่มีในหญิง หัวใจของหญิงก็คือหัวใจของหมาในนั่นเอง

37. พวกผู้หญิงเป็นคนไม่มีความกรุณา เป็นคนโหดร้าย ไม่อดทน และหุนหันพลันแล่น แม้ในเรื่องเล็กน้อย พวกผู้หญิงก็สามารถฆ่าสามีและพี่น้องผู้ชายผู้เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้

38. พวกผู้หญิงเมื่อก่อความไว้เนื้อเชื่อใจอันเป็นเท็จให้แก่พวกผู้ชายที่ไม่รู้แล้ว พวกนางก็จะสลัดมิตรภาพทิ้งเสีย แล้วไปมุ่งหมายชายคนใหม่ต่อไป พวกนางเป็นหญิงแพศยา เป็นผู้ประพฤติตามใจตนเอง

39. โอ้พระผู้มเหสูร พระองค์จะได้ประทับร่วมกับหม่อมฉันราตรีหนึ่งในวันสุดท้ายของปี และเชื้อสายของพระองค์ก็จะถือกำเนิดขึ้น

40. ปุรูรวัส เมื่อทอดพระเนตรเห็นนางเทพอัปสรทั้งหลาย พระองค์ก็เสด็จกลับพระนครของพระองค์ และในวันสุดท้ายของปี พระองค์เสด็จกลับไปหาอุรวศีผู้เป็นมารดาของวีรบุรุษอีกครั้งหนึ่ง

41. พระองค์ทรงปฏิบัติดี เมื่อได้พบนาง และประทับร่วมกับนางตลอดราตรี ในลำดับนั้น อุรวศีได้กราบทูลพระองค์ผู้ทรงเป็นที่นับถือเวทนา ผู้ทรงโศกาดูร เพราะความพลัดพรากว่า

42. "พระองค์โปรดขอความอนุเคราะห์ต่อหมู่คนธรรพ์เหล่านี้เถิด แล้วพวกเขาจะถวายหม้อมฉันแด่พระองค์"

ข้าแต่พระนฤบาล ขณะที่ปุรูรวัสทรงสรรเสริญเยินยอ หมู่คนธรรพ์เหล่านั้นก็พอใจ และได้ถวายกะทะบูชาไฟแด่พระองค์ พระองค์ผู้ทรงเชื่อฟัง ทรงเข้าใจว่าสิ่งนั้นคืออุรวศี จึงเสด็จท่องเที่ยวไปในป่า

43. เมื่อพระองค์ทรงวางกะทะไว้ในป่าแล้ว ได้เสด็จกลับพระราชวัง ในยามราตรี ทรงเข้าฌาณ และเมื่อถึงเตรตายุค พระเวททั้งสามก็ปรากฏขึ้นในพระทัย

44. เมื่อพระองค์เสด็จไป ณ สถานที่ที่วางกะทะไว้ พระองค์สังเกตเห็นต้นโพธิ์งอกออกมาจากภายในของต้นกระถินพิมาน ด้วยความปรารถนาภพของอุรวศี พระองค์ทรงกระหน่ำไม้สีไฟ (อรณิ) 2 อัน จากต้นโพธิ์นั้น

45. ด้วยการสวดมนตร์ พระผู้ทรงอำนาจทรงเชาณาณว่า อุรวศีคืออธารณิ พระองค์เองคืออุตตรารณิ ระหว่างกลางของอรณิทั้งสองคือ ลูก

46. ด้วยการสีกัน(ของไม้ทั้งสอง) ไฟที่มีชื่อว่า ชาตเวท(ผู้รู้สิ่งทั้งปวงที่เกิดขึ้นแล้ว)ได้บังเกิดขึ้น พระราชาทรงสร้างไฟ 3 กองนั้นด้วยพระเวททั้ง 3 ในฐานะความเป็นลูก

47. พระองค์ผู้ปรารถนาภพของอุรวศี ทรงบูชาบวงสรวงพระวิษณุ ผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าแห่งยัชญพิธี ผู้ทำลายบาป และผู้เป็นเทพเจ้าของคนทั้งปวงด้วยไฟนั้น

48. ในกาลก่อน มีพระเวทเพียงพระเวทเดียว มีพยางค์โอมเพียงพยางค์เดียว ซึ่งประกอบเป็นถ้อยคำทั้งปวง มีเทพเจ้าเพียงองค์เดียวคือพระนารายณ์เท่านั้น ไม่มีเทพเจ้าองค์อื่น มีไฟเพียงกองเดียว และมีวรรณะเพียงวรรณะเดียว

49. ข้าแต่พระนฤบาล ในตอนต้นเตรตายุค อันเป็นยุคของปุรูรวัส พระเวทมีถึง 3 คัมภีร์ และท่านเธอทรงเข้าถึงภพอันเป็นของคนธรรพด้วยไฟ คือ โอรส[1]

เปรียบเทียบนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในวรรณคดีมหากาพย์ ปุราณะ กับพราหมณะ

เนื่องจากวรรณคดีมหากาพย์และปุราณะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันมาก คือเป็นวรรณคดีสดุดีวีรกรรมของวีรบุรุษ อิทธิปาฏิหาริย์ของทวยเทพ และเป็นพงศาวดารแสดงการสืบสันตติวงศ์ ดังนั้นลักษณะเนื้อเรื่องของนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีที่ปรากฏในวรรณคดีทั้งสองประเภทนี้จึงมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันคือ สดุดีปุรูรวัสและในขณะเดียวกันก็พรรณนาถึงลำดับราชวงศ์ของปุรูรวัส ซึ่งแสดงให้เห็นว่าปุรูรวัสเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งของอินเดียในสมัยโบราณ

อย่างไรก็ตาม เนื้อเรื่องโดยละเอียดในวรรณคดีทั้ง 3 เล่มนี้ ก็ยังมีความแตกต่างกันคือ

รามายณะกล่าวถึงเรื่องราวที่เป็นเหตุให้อุรวศีต้องมาอยู่ในโลกมนุษย์และได้มาพบกับปุรูรวัส

---

[1]Bh.P.IX.14.1-49

มหาภารตะกล่าวถึงเรื่องราวของปุรูรวัส และแทบจะไม่ได้พรรณาถึงเหตุการณ์ระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีเลย

ภาควตปุราณะกล่าวถึงลำดับราชวงศ์ของปุรูรวัส ส่วนเหตุการณ์ที่บังเกิดขึ้นระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีนั้นคล้ายคลึงกับในศตปถพราหมณะมาก จะมีความแตกต่างกันก็แต่เพียงในรายละเอียดบางประการคือ

ก. เงื่อนไขในการวิวาห์ที่กำหนดขึ้นโดยอุรวศีในโศลกบทที่ 21 - 22 มี 3 ข้อ คือ

1. ขอให้ปุรูรวัสพิทักษ์รักษาแกะ 2 ตัวของนาง
2. นางขอกินเพียงเนยใสเป็นอาหาร
3. นอกจากเวลาแห่งการร่วมรักแล้ว นางต้องไม่เห็นปุรูรวัสเปลือยร่างเป็นอันขาด

เงื่อนไข 3 ข้อนี้แตกต่างจากในศตปถพราหมณะซึ่งระบุเงื่อนไขในการวิวาห์ไว้ว่า

1. ปุรูรวัสต้องร่วมรักกับนางวันละ 3 ครั้ง
2. อย่าร่วมรักกับนางในคืนที่นางไม่มีความต้องการ
3. โปรดอย่าให้นางเห็นพระองค์เปลือยร่างเป็นอันขาด เพราะว่าสำหรับสตรีทั้งหลายแล้วความประพฤติเช่นนี้เป็นความประพฤติที่อุจาด

จะเห็นได้ว่าเงื่อนไข 2 ข้อแรกต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่เงื่อนไขข้อที่ 3 ซึ่งเป็นข้อที่สำคัญที่สุด และเป็นแกนสำคัญของนิยายรักเรื่องนี้เหมือนกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นไปได้ว่าต้นเค้าเดิมของนิยายรักเรื่องนี้คงจะกำหนดเงื่อนไขไว้เพียงข้อเดียวซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนวัฒนธรรมของชาวอารยันโบราณ คือข้อห้ามในการวิวาห์ที่ชายพึงปฏิบัติต่อหญิง นั่นก็คือห้ามมิให้หญิงเห็นสภาพที่เปลือยกายของชายผู้สามี ต่อมาเมื่อนิยายรักเรื่องนี้มาปรากฏในวรรณคดีต่าง ๆ วรรณคดีเหล่านี้ก็ได้เพิ่มเงื่อนไขขึ้นใหม่อีก 2 ข้อ ตามความเหมาะสม

ข. การบูชาไฟ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการบูชาไฟซึ่งปรากฏในตอนท้ายของ

ภาควตปุราณะและศตปถพราหมณะนั้น จะสังเกตว่าในภาควตปุราณะกล่าวอย่างรวบรัดไม่ได้กล่าวละเอียดลออเหมือนอย่างที่ปรากฏในศตปถพราหมณะ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในศตปถพราหมณะต้องการเน้นพิธีกรรมอันเป็นลักษณะสำคัญของวรรณคดีพราหมณะ ส่วนในภาควตปุราณะมิได้มีวัตถุประสงค์เช่นนี้

นอกจากนี้ความหมายของการทำพิธีบูชาไฟในคัมภีร์ทั้งสองก็คือการได้เป็นคนธรรพ์ แต่ในภาควตปุราณะกล่าวว่าไฟที่เกิดขึ้นหมายถึงลูก ซึ่งในศตปถพราหมณะมิได้กล่าวเช่นนั้น

<u>บทละครเรื่องวิกรโมรวศียะของกาลิทาส</u>

ก. <u>ลักษณะคำประพันธ์</u> คำประพันธ์ในบทละครเรื่องวิกรโมรวศียะของกาลิทาสมีทั้งหมด 130 บท แต่งเป็นฉันท์ชนิดต่าง ๆ 128 บท อีก 2 บท เป็นคาถาภาษาปรากฤตดังตารางที่แสดงดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อฉันท์	ประเภท	จำนวนพยางค์หรือมาตรา	อยู่ใน	จำนวนบท	แผนผัง
1. อนุษฎุภ	อักษรฉันท์	8	I.12,13,14. II.4,5,15,17,19. III.9,11,18,21. IV.9,14,17,18,19, 21,27,31,40. V.1,3,7,12,14,20, 23,24.	29	oooo/u—u̲//oooo/u-u̲//
2. อุปชาติ	อักษรฉันท์	11	I.17,18. IV.35. V.2,6.	5	u̲-u/—u/u-u/-u̲//
3. ทรุตวิลัมพิตะ	อักษรฉันท์	12	II.9. III.6. IV.26,29.	4	uuu/-uu/-uu/-u-//

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อฉันท์	ประเภท	จำนวนพยางค์หรือมาตรา	อยู่ใน	จำนวนบท	แผนผัง
4. วังศัสถะ	อักษรฉันท์	12	I.5,9. III.12,13. IV.7,37,39	7	u–u/––u/u–u/–u–//
5. มัญชุภาษินี	อักษรฉันท์	13	IV.33,43	2	uu–/u–u/uu–/u–u/–//
6. วสันตดิลกา	อักษรฉันท์	14	I.3. II.14,16. III.19,20. IV.6,11,15. V.9,15,16,19.	12	––u/–uu/u–u/u–u/––//
7. มาลินี	อักษรฉันท์	15	II.6. IV.10,13,22. V.17,21,22.	7	uuu/uuu/–––/u––/u––//
8. ปฤถวี	อักษรฉันท์	17	II.11.	1	u–u/uu–/uuu/uu–/uu–/u–//

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อฉันท์	ประเภท	จำนวนพยางค์หรือมาตรา	อยู่ใน	จำนวนบท	แผนผัง
9. มันทากรานตา	อักษรฉันท์	17	I.7. II.1. III.1. IV.4.	4	—/-uu/uuu/—u/—u/-u̲//
10. สิขริณี	อักษรฉันท์	17	IV.28,34.	2	u—/——/uuu/uu-/-uu/u-//
11. หริณี	อักษรฉันท์	17	II.10. III.10. IV.1,20. V.18.	5	uuu/uu-/——/-u-/uu-/u-//
12. ศารทูลวิกรีฑิตะ	อักษรฉันท์	19	I.1,4,8. II.7,20,23. III.2,15. IV.2,25,38.	11	—/uu-/u-u/uu-/—u/—u/u̲//

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อฉันท์	ประเภท	จำนวนพยางค์หรือมาตรา	อยู่ใน	จำนวนบท	แผนผัง
13. ไวตาลียะ (วิโยคินี)	มาตราฉันท์	บาทคี่ 10 บาทคู่ 11	IV.12	1	บาทคี่ uu–/uu–/u–u/–/ บาทคู่ uu–/–uu/–u–/u–//
14. อปรวักตระ	มาตราฉันท์	บาทคี่ 11 บาทคู่ 12	II.22	1	บาทคี่ uuu/uuu/–u–/u–/ บาทคู่ uuu/u–u/u–u/–u–//
15. เอาปัจฉันทสิกะ	มาตราฉันท์	บาทคี่ 11 บาทคู่ 12	I.15,16. II.18. III.7. IV.3,16.	6	บาทคี่ uu–/uu–/u–u/—/ บาทคู่ uu–/–uu/–u–/u—//
16. ปุษปิตาครา	มาตราฉันท์	บาทคี่ 12 บาทคู่ 13	III.3,22.	2	บาทคี่ uuu/uuu/–u–/u—/ บาทคู่ uuu/u–u/u–u/–u–/–//
17. อารยา	คณฉันท์	57	I.2,6,10,11. II.2,3,8,21. III.4,5,8,14,16,17.	29	ตัวอย่างองค์ที่ 2 บทที่ 21 uu–/—/—/ u–u/—/uuuu/—/–//

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อฉันท์	ประเภท	จำนวนพยางค์หรือมาตรา	อยู่ใน	จำนวนบท	แผนผัง
			IV. 5,8,23,24,30, 32,36,41,42. V. 4,5,8,10,11,13.		—/u–u/uu–/ u–u/—/u/uu–/–//

หมายเหตุ ฉันท์บทที่ 12 และ 13 ของอังก์ที่ 2 แต่งเป็นคาถาภาษาปรากฤต[1]

---

[1]C.R. Devadhar, Vikramorvaśiyam of Kālidāsa, 2d ed. (Delhi: Motilal Banarsidass, 1966), pp. 163-164.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข. <u>เนื้อเรื่อง</u> นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในบทละครเรื่องวิกรโมรวศีจะมี 5 องก์ ลักษณะของเนื้อเรื่องมีความแตกต่างจากวรรณคดีเล่มอื่น หากจะกล่าวเรื่องย่อ ๆ ได้ดังนี้

เรื่องย่อ <u>องก์ที่</u> 1 ฉากที่ 1 อสูรเกษินได้ฉุดคร่านางอัปสรอุรวศีกับจิตรเลขาเพื่อน ๆ ของนางทั้งสองคือนางอัปสรรัมภา เมนกา และสหชันยา จึงได้ร้องขอความช่วยเหลือ นางทั้งสามได้มาพบกับปุรูรวัสได้ขับเอาญ และได้เล่าให้ฟังถึงการฉุดคราบี้ ปุรูรวัสได้ออกติดตามอสูรไปในทันที

<u>ฉากที่</u> 2 ในระหว่างนั้น บรรดานางอัปสรได้ลงมาจากสวรรค์ สู่ยอดเขาเหมกูฏ และนั่งพักชั่วครู่เพื่อรอการกลับมาของพระราชา และคาดการณ์ว่าพระราชาคงจะช่วยอุรวศีให้รอดพ้นจากอสูรได้สำเร็จ เมื่อหวกนางเห็นราชรถของพระราชาแล่นมาแต่ไกล

<u>ฉากที่</u> 3 บนท้องฟ้า, ใกล้ยอดเขาเหมกูฏ พระราชาทรงขับราชรถ

พระราชาทรงปรากฏพระองค์ในรถพร้อมด้วยอุรวศี และจิตรเลขา พระราชาและนางจิตรเลขาช่วยกันพยาบาลอุรวศีผู้สิ้นสติไปเพราะความตื่นตระหนก ต่อมาอุรวศีก็ได้สติ และทราบจากเพื่อนคือจิตรเลขาว่า นางต้องขอบคุณปุรูรวัสสำหรับการช่วยชีวิตของนางจากอสูร พระราชาและอุรวศีลอบชำเลืองมองซึ่งกันและกัน และต่างก็หลงรักซึ่งกันและกัน

<u>ฉากที่</u> 4 บนยอดเขาเหมกูฏ

รัมภา, เมนกา และสหชันยา ต่างก็รู้สึกดีใจมากที่เห็นพระราชาพร้อมด้วยอุรวศี และจิตรเลขากลับมาพร้อมด้วยชัยชนะ และไม่เป็นอันตราย

<u>ฉากที่</u> 5 ในท้องฟ้า และบนพื้นดิน ราชรถของพระราชายังคงขับเคลื่อนไปตามพระบัญชาของพระราชา สารถีได้นำราชรถลงสู่ยอดเขาเหมกูฏ และไปตามภูมิภาคที่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ ของภูเขา ฯ. ที่ซึ่งบรรดานางอัปสรทั้งหลายกำลังเฝ้ารอพระราชาอยู่

<u>ฉากที่</u> 6 บนยอดเขาเหมกูฏ

ขณะที่นางอัปสร และพระราชากำลังแสดงความปิติยินดีต่อกันในการช่วยเหลืออุรวศี จิตรรถผู้เป็นหัวหน้าคนธรรพ์ และเป็นผู้ที่พระอินทร์ส่งมาพร้อมด้วยกองทัพ เพื่อให้มาช่วยอุรวศีตามที่ได้รับข่าวจากฤษีนารทว่านางถูกอสูรเกษิณฉุดคร่า ได้ลงมาจากยอดเขาเหมกูฏ เมื่อทราบว่าปุรูรวัสได้ช่วยเหลืออุรวศีให้รอดพ้นจากอันตราย ก็ได้แสดงความชื่นชมยินดีต่อพระราชาและทูลเชิญพระองค์ไปเฝ้าพระอินทร์ พระราชาทรงตอบปฏิเสธคำทูลเชิญนั้น จิตรรถจึงได้จากไปพร้อมกับบรรดานางอัปสร อุรวศีจากไปอย่างออยอิ่งด้วยการชำเลืองมองปุรูรวัสเป็นการร่ำลา พระราชาก็เช่นกัน ทรงเสด็จไปอย่างเศร้าโศก และหมกหมอง

ฉากอาร์มภบทองก์ที่ 2 ที่พระราชวังของพระราชา

วิทูษกะผู้เป็นพระสหายของปุรูรวัส ได้ทราบจากปุรูรวัสว่าพระองค์ทรงมีความรักต่ออุรวศี อย่างไรก็ตามพระราชาทรงกำชับให้เขาเก็บเรื่องนี้ไว้เป็นความลับ แต่วิทูษกะก็เป็นผู้ที่มีปกติวิสัยของความปากโป้งอย่างยิ่ง นิปุนิกานางพระกำนัลของพระราชินีเข้ามา และนางได้พูดปองให้ทราบว่า พระราชินีสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ของปุรูรวัสแล้ว ตั้งแต่พระองค์กลับจากพิธีสูรโยปสถานะ และพระนางก็ทรงวิตกกังวลเรื่องนี้อยู่ ด้วยเหตุจากพระราชินี นิปุนิกาจึงต้องการจะรู้เรื่องของพระราชาจากวิทูษกะ นางไปหาวิทูษกะ และด้วยการใช้เล่ห์อุบายอันมีชั้นเชิง นางก็สามารถล้วงถามความลับเกี่ยวกับความรักที่พระราชามีต่ออุรวศีได้ กวีประกาศว่าเป็นเวลาเที่ยงวันซึ่งเป็นเวลาที่พระราชาจะต้องจากสภาเพื่อสรงและเสวยฯลฯ

องก์ที่ 2 ฉากที่ 1 ในพระราชวัง

พระราชาเสด็จเข้ามาพร้อมกับพระสหายคือ วิทูษกะ พระราชาทรงทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง ด้วยความปวดร้าวจากความรักที่มีต่ออุรวศี

ฉากที่ 2 พระราชอุทยาน

เพื่อที่จะหันเหพระทัยไปทางอื่น พระราชาจึงเสด็จไปที่พระราชอุทยาน อย่างไรก็ตามพระองค์ทรงพบว่าความงดงามของพระราชอุทยานนั้นแทนที่จะช่วยผ่อนคลายพระทัย กลับเร้าความปรารถนาในความรักของพระองค์ให้เพิ่มพูนมากขึ้น

ฉากที่ 3 ที่มณฑปซุ้มไม้เลื้อยอติมุกตะในพระราชอุทยาน

ขณะที่พระราชาและวิทูษกะ กำลังเดินเล่นในพระราชอุทยาน ทั้งสองมาถึงมณฑปซุ้มไม้เลื้อยอติมุกตะ จึงได้เข้าไปนั่ง ณ ที่นั้น เพราะการขอร้องของพระราชา วิทูษกะจึงเข้าฌาน และคิดหาหนทางที่จะให้พระราชาได้พบกับอุรวศี พระราชาทรงมีลางดี และพระองค์เต็มไปด้วยความหวัง

ฉากที่ 4 บนท้องฟ้า

นางอุรวศี และจิตรเลขาผู้กำลังเหาะไปในอากาศ ได้มาถึงสถานที่อันเป็นที่ตั้งของพระราชวัง ทั้งสองได้เหาะเหินไปจนถึงบริเวณพระราชอุทยาน

ฉากที่ 5 ที่มณฑปซุ้มไม้เลื้อยอติมุกตะ อีกครั้งหนึ่ง

ทั้งสองลงจากท้องฟ้า และมองเห็นพระราชาในพระราชอุทยานกับพระสหายของพระองค์ อุรวศีเข้าไปใกล้พระราชา โดยที่ไม่ให้พระองค์ทอดพระเนตรเห็นตัว เพื่อจะได้แอบฟังคำสนทนาของพระองค์กับพระสหาย จากข้อความที่นางได้ยินทำให้นางเชื่อว่า พระราชาทรงรักนางอย่างลึกซึ้ง พระราชาทรงตำหนิอุรวศีในเรื่องที่นางไม่สนใจพระองค์ ต่อจากนั้นอุรวศีได้เขียนคำประพันธ์ 2 บทบนใบภูรชะ พรรณนาความรักอันลึกซึ้งของนางที่มีต่อปุรูรวัส แล้วก็ทิ้งมันลงตรงพระพักตร์ของพระราชา พระราชาทรงปลาบปลื้มปิติเป็น

อย่างยิ่งในการทราบว่านางมีความรักต่อพระองค์ พระองค์ส่งจดหมายรักให้แก่วิทูษกะเพื่อความปลอดภัยในการเก็บรักษา ในระหว่างนั้นเอง จิตรเลขาได้เข้าเฝ้าพระราชา และทูลพระองค์ถึงคำขอร้องของอุรวศี ซึ่งขอให้พระราชาส่งสารและรับรักนาง พระราชาทรงเต็มพระทัยที่จะทรงกระทำตามขอเสนอนั้น และแล้วอุรวศีได้เปิดเผยตัวเองให้พระราชาได้ทอดพระเนตรเห็น และหักหาญพระองค์ว่า ขอให้พระองค์ทรงมีชัยชนะ พระราชาทรงรับนางและทรงเชื้อเชิญนางให้นั่งเคียงข้างพระองค์ ทันใดนั้นเองเทวทูตได้ประกาศว่าอุรวศี และจิตรเลขาจะต้องกลับไปสวรรค์โดยพลัน เพราะสวรรค์ต้องการให้นางทั้งสองไปแสดงบทละครซึ่งฤษีภรตเป็นผู้ประพันธ์ขึ้น อุรวศีไม่สามารถจะอดกลั้นได้ นางได้จากพระราชาไปด้วยความไม่สมัครใจอย่างยิ่ง พระราชาทรงต้องการจะปลอบโยนนางบ้าง จึงทรัสถามพระสหายถึงจดหมายรัก แต่วิทูษกะได้ทิ้งจดหมายไปแล้ว โดยได้ปล่อยให้ลมพัดพาไป วิทูษกะจึงเริ่มค้นหาจดหมายทุกหนทุกแห่ง

ฉากที่ 6 ด้านหลังของมณฑปชุ่มไม้เลื้อยอติมุกตะ

พระราชินี เสด็จออกพร้อมด้วยนิปุนิกา พระราชินีทรงทราบจากนิปุนิกาว่า พระราชาได้เสด็จไปที่มณฑปชุ่มไม้เลื้อยอติมุกตะกับวิทูษกะ พระนางประสงค์ที่จะแอบฟังพระราชา และเพื่อจะได้เห็นสิ่งซึ่งจะเป็นเครื่องยืนยันว่าพระราชาทรงมีความรักต่ออุรวศีอย่างที่พระนางได้รับรายงานจากนิปุนิกา ขณะที่พระนางซ่อนพระองค์อยู่หลังพุ่มไม้ พระนางได้ทอดพระเนตรเห็นม้วนกระดาษที่ทำด้วยใบภูรชะ ซึ่งปลิวมาเพราะแรงลมและมาติดอยู่ที่กำไลข้อเท้าของพระนาง ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อตรวจดูแล้วพบว่าเป็นจดหมายรักจากอุรวศีถึงพระราชา พระราชินีทรงเก็บจดหมายนั้นด้วยความมุ่งหมายที่จะเผชิญหน้าพระราชาด้วยหลักฐานที่พระองค์จะไม่สามารถโต้แย้งได้ถึงการนอกใจของพระองค์

ฉากที่ 7 ที่มณฑปชุ่มไม้เลื้อย อีกครั้งหนึ่ง

วิทูษกะยังคงค้นหาจดหมายรักอยู่ แต่ก็ไร้ผล และพระราชาก็ทรงผิดหวังยิ่งนัก ทันใดนั้นเองพระราชินีก็เสด็จออกมาพร้อมด้วยใบภูรชะในพระหัตถ์ พระราชาได้แต่เพียงแกล้วอ้างขอไปที ด้วยการตรัสว่าใบภูรชะใบหนึ่งซึ่งพิเศษกว่าใบอื่นหายไป และพระองค์ทรงกำลังค้นหาอยู่ แต่ไม่ใช่ใบที่พระราชินีทรงนำมาถวายคำแก้ตัวของพระองค์ไม่เป็นที่สบพระทัยพระราชินี วิทูษกะพยายามช่วยแก้ตัวให้พระราชา แต่ยิ่งกลับทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงไปอีก พระราชาทรงขอโทษพระราชินีสำหรับการนอกใจ ซึ่งพระองค์ไม่สามารถปฏิเสธได้ พระองค์ทรงทรุดลงแทบเท้าพระราชินี อย่างไรก็ตามพระราชินีก็ทรงจากพระองค์ไปด้วยความกริ้วโกรธ และมิได้ทรงใยดีต่อการทรุดลงแทบเท้าของพระองค์เลย พระราชาทรงเจ็บปวดเพราะการถูกลบหลู่ ซึ่งพระราชินีทรงกระทำต่อการงอนง้อขอโทษของพระองค์ แต่อย่างไรก็ตามพระองค์ยังคงรักพระนางอยู่ บัดนี้ถึงเวลาเที่ยงวัน พระราชาเสด็จไปสู่พระราชวังเพื่อการลงสรง และเสวยพระกระยาหาร

ฉากอารัมภบทองก์ที่ 3 ที่อาศรมของฤาษีภรต

เรารู้จากการสนทนาของลูกศิษย์ทั้งสองของฤาษีภรตว่าการแสดงละครเรื่อง การสยุมพรของพระลักษมีซึ่งจัดโดยฤาษีภรตนั้น ได้รับความสำเร็จอย่างสูง แต่มีความผิดพลาดอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นโดยบังเอิญในการแสดงของอุรวศี นั่นก็คือในขณะที่นางแสดงบทบาทของพระลักษมี เพราะความใจลอยนางได้พูดว่านางมีใจจดจ่ออยู่กับปุรุรวัส แทนที่จะพูดว่ามีใจจดจ่ออยู่กับปุรุโษตตมะ* ฤาษีภรตจึงสาปนางให้ตกจากสวรรค์ พระอินทร์ทรงส่งสารนางและทรงแก้ไขคำสาปโดยโปรดให้นางได้อยู่ร่วมกับปุรุรวัสผู้เป็นสหายของพระองค์ในสงครามจนกว่าปุรุรวัสจะได้เห็นโอรสซึ่งเกิดกับนาง

องก์ที่ 3 ฉากที่ 1 ที่พระราชวังของพระราชา

พระราชาเสด็จออกมา ทรงทุกข์โศกด้วยความรักที่มีต่ออุรวศี กรมวังได้กราบทูลให้ทรงทราบว่า พระราชินีประสงค์จะให้พระราชาเสด็จไปที่ระเบียงของปราสาทมณีหรรมยะ อันเป็นที่ที่พระนางจะรอพบพระองค์ และจะทรงใช้เวลาที่นั่นเพื่อชื่นชมราตรีที่ประดับด้วยแสงจันทร์ พระราชาทรงรับคำทูลขอ แต่พระองค์ทรงประหลาดพระทัยในพระอารมณ์อันอ่อนโยนของพระราชินี และพระองค์ทรงลงความเห็นว่า พระราชินีอาจจะเสียพระทัยที่ได้แสดงกริยาหยาบคายต่อพระองค์ก็ได้ ดังนั้นพระราชาและวิทูษกะจึงไปยังปราสาทมณีหรรมยะ

ฉากที่ 2 พระราชาและวิทูษกะทรงชื่นชมกับความงามของพระจันทร์แรกขึ้น อย่างไรก็ตาม พระราชาก็ทรงคิดหมกมุ่นอยู่ครั้งแล้วครั้งเล่าถึงเรื่องที่พระองค์ไม่ทรงสมปรารถนาในรักที่มีต่ออุรวศี และวิทูษกะก็พยายามที่จะปลอบโยนพระองค์ครั้งแล้วครั้งเล่าเช่นกันด้วยคำพูดที่ให้ความหวัง

ฉากที่ 3 บนท้องฟ้า

อุรวศี แต่งกายเป็นนางอภิสาริกา ปรากฏพร้อมด้วยจิตรเลขาบนท้องฟ้า และเหาะไปสู่ระเบียงปราสาท อันเป็นที่ที่พระราชากำลังประทับนั่งอยู่กับวิทูษกะ

ฉากที่ 4 ที่ระเบียงปราสาท

อุรวศีและจิตรเลขาลงมาจากท้องฟ้า และกำบังตนไว้ด้วยทิพยอำนาจ ทั้งสองแอบฟังการสนทนาระหว่างพระราชาและวิทูษกะ และเฝ้ามองดูเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้น

พระราชาทรงพรรณนาให้วิทูษกะฟังถึงสภาพของพระองค์ที่ต้องพลัดพรากจากความรัก พระองค์ทรงพยายามที่จะให้เขารู้สึกถึงความรักอันรุนแรงที่พระองค์

---

*องค์พระวิษณุ

ทรงมีต่ออุรวศี อุรวศีรู้สึกพอใจอย่างยิ่งในความรักที่ร้อนแรงและจริงใจของพระราชาที่มีต่อนางจนนางเกือบจะปรากฏตัวต่อพระราชา แต่ก็ต้องมิดหวังอย่างยิ่งเพราะพระราชินีเอาศีนรีพร้อมด้วยผู้ติดตามเสด็จมาถึงที่นั่นพอดี

พระราชินีทูลให้พระราชาทรงทราบถึงจุดประสงค์ในการพร้องให้พระองค์เสด็จมา ณ.ที่นั้นในเวลานั้นว่า นางมีพระประสงค์ที่จะบำเพ็ญพรตปริยานุประสาทนะ (การคืนดีต่อคู่รัก) ซึ่งพระนางกำลังบำเพ็ญอยู่ในการบำเพ็ญพรตนี้ พระนางทรงบูชาพระจันทร และพระราชา และทรงให้สัตย์สัญญาว่า ตั้งแต่นี้ไปพระนางจะทรงตามพระทัยและจะทรงยอมให้พระราชามีรักกับหญิงอื่นได้ แล้วพระราชินีก็เสด็จจากไป ส่วนพระราชาก็ทรงครุ่นคิดถึงความปรารถนาในความรักอีก และทรงประหลาดพระทัยที่ได้ทอดพระเนตรเห็นนางอุรวศี และจิตรเลขา ซึ่งปรากฏตัวต่อพระพักตร์ของพระองค์ในทันทีทันใด พระราชาทรงเชื้อเชิญอุรวศีให้นั่งเคียงข้างพระองค์ ส่วนจิตรเลขาก็กลับไปสวรรค์ หลังจากที่ได้ขอร้องให้พระราชาทรงเอาใจใส่ดูแลอุรวศี พระราชาทรงสุขสม และบรรลุความสุขที่ได้จากการอยู่ร่วมกับอุรวศี แล้วทั้งสองก็เสด็จขึ้นบรรทม

ฉากอารัมภบทองก์ที่ 4 ไม่บ่งสถานที่

เป็นการสนทนาระหว่างนางอัปสรสองนางคือ สหชันยาและจิตรเลขาผู้เป็นเพื่อนของอุรวศี จากการสนทนาเราทราบว่าอุรวศีและปุรูรวัสไปยังอุทยานนันทนะเพื่อค้นหาพระจันทร์ แต่ก่อนที่ทั้งสองจะได้ใช้เวลาหลายวันอยู่ที่นั่น เหตุการณ์ประหลาดก็เกิดขึ้นซึ่งเป็นผลให้ทั้งสองต้องพลัดพรากจากกัน ครั้งหนึ่งปุรูรวัสไปพบวิทยาธรีผู้งดงามนางหนึ่งกำลังเล่นบนพื้นทรายที่มันทกินี และพระองค์หลงเสน่ห์ของนางจนกระทั่งพระองค์ตรึงตาตรึงใจในความงามของนางในทันทีทันใด เมื่ออุรวศีมองเห็นเช่นนี้ก็โกรธมาก และไม่ยอมให้การขอโทษและการทรุดลงแทบเท้าของพระองค์ และด้วยความคลุ้มคลั่งเพราะความหึงหวง นางวิ่งไปยังชุ่มไม้ซึ่งเป็นเขตหวงห้ามที่พระสกันทกุมารได้สาปไว้ไม่ให้เพศหญิงล่วงล้ำเข้าไปภายใน และทันใดนั้นนางก็กลายร่างเป็นไม้เลื้อย ปุรูรวัสทรงเสียสติเพราะความเศร้าโศกจากการหายไปของนาง และทรงออกตามหานางทั้งกลางวันและกลางคืนในทุกซอกทุกมุมของอุทยาน บรรดาอัปสรทั้งหลายต่างหวังและภาวนาให้ปุรูรวัสได้พบกับอุรวศีในเวลาไม่นาน

องก์ที่ 4 ฉากสำคัญขององก์ที่ 4 มีลักษณะเป็นการแสดงละครน้อยมาก สถานที่เป็นที่แห่งหนึ่งในบริเวณป่าละเมาะคันธมาทนะ

วันนั้นเป็นวันที่มีฝนตกในฤดูร้อน พระราชาทรงอยู่ในลักษณะคลุ้มคลั่ง และเศร้าโศกใกล้จะเป็นบ้า พระองค์ทรัสเหอเจอกับสิ่งต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงพบทั้งนกและสัตว์ป่าที่มีชีวิต, มีความรู้สึก และไม่มีความรู้สึก, ต้นไม้, แม่น้ำ, ก้อนหิน, ภูเขา, เมฆ และสายฟ้าแลบ และทรงอ้อนวอนสิ่งเหล่านั้นให้ช่วยเหลือ

พระองค์ในการค้นหาอุรวศี พระองค์ทรงลุ่มหลงอยู่ในสิ่งทำนายหายหักทุกชนิด และทรงบาดหลังอยู่กับภาพและเสียงที่พระองค์ทรงพบ แต่ก็ทรงมีความหวังอย่างยิ่ง จากสิ่งทั้งหมดเหล่านั้น ในที่สุดพระองค์ทรงจุดไฟที่หินสุกใสมีคาถาอันหนึ่ง และมีเสียงที่มองไม่เห็นตัวผู้พูดประกาศว่า นั่นสังคมนิยธรัทนะ(รัทนะที่นำไปสู่การอยู่ร่วมกัน) อันมีฟ้อ และหากสวมมันไว้บนร่างกาย มันก็จะสามารถนำคนรักที่หายไปกลับคืนมา พระราชาทรงถือมันไว้ในพระหัตถ์ และทรงโอบกอดไม่เลื่อย ซึ่งในทันทีทันใดนั้นได้กลายเป็นอุรวศี พระราชาทรงโสมนัสในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญนั้น อุรวศีหักหายพระองค์ด้วยคำพูดที่ขอให้พระองค์มีความสุข และมีชัยชนะ นางทูลเล่าถึงการแปลงร่างเป็นไม้เลื่อย และในขณะที่เป็นไม้เลื่อยนั้น นางได้ประจักษ์ถึงสถานที่เศร้าโศกของพระองค์ได้ตลอด ปุรุรวัสทรงแสดงสังคมณีธรัทนะแก่นาง ซึ่งนางก็ได้สวมมันไว้บนศรีษะ อุรวศีได้ทูลเตือนปุรุรวัสถึงการที่พระองค์ทรงจากพระนครหลวงมาเป็นเวลานาน และทูลขอร้องให้พระองค์เสด็จกลับ ปุรุรวัสทรงยินยอมและทั้งสองก็ได้ไปสู่เมืองประดิษฐานโดยวิมาน ซึ่งอุรวศีได้เนรมิตขึ้นจากก้อนเมฆในทันทีทันใดนั้นตามคำขอร้องของพระองค์

องก์ที่ 5 จากบทพูดรำพึงสั้น ๆ ของวิทูษกะในตอนเริ่มต้น ทำให้เราทราบว่าปุรุรวัสเสด็จกลับพระนครหลวงของพระองค์พร้อมกับชายาคืออุรวศี หลังจากที่ทั้งสองได้คืนน้ำผึ้งพระจันทร์เป็นเวลาค่อนข้างยาวนาน และแน่นอนที่เดียวนั่นเป็นเวลาหลายปีที่พระองค์ทรงมีความสุขมากด้วยประการทั้งปวง เว้นเสียแต่ว่าพระองค์ยังไม่ทรงมีรัชทายาท ครั้นแล้วก็มีข่าวดีมาเข้าในพระราชวัง คือข่าวนกแร้งฉกเอาสังคมนิยธรัทนะอันมีค่ายิ่งไป แร้งยังคงบินฉวัดเฉวียนบนท้องฟ้าในขณะที่คาบรัทนะไว้ในปากของมัน พระราชาเกือบจะทรงยิงมันตกลงมาในขณะที่มันบินหนีแน่วสายตาไป พระราชาทรงกลุ้มพระทัยมากที่รัทนะได้สูญหายไป ในขณะนั้นเองกรมวังได้ถวายรายงานให้ทรงทราบว่ามีผู้พบแร้งตัวการนั้นนอนตายโดยมีศรปักอยู่ และได้ถวายรัทนะและศรแด่พระราชา พระราชาทรงอ่านชื่อเจ้าของซึ่งจารึกบนศร และทรงประหลาดใจมากที่ทรงทราบว่าศรนั้นเป็นของอายุสผู้เป็นโอรสของปุรุรวัสและอุรวศี พระราชาทรงพิศวงถึงการที่อุรวศีให้กำเนิดบุตรเมื่อไรและอย่างไร โดยที่พระองค์ไม่ทรงทราบเลย และพระองค์ทรงเห็นว่าพระองค์ไม่เคยทรงพลัดพรากจากอุรวศีเลยในระหว่างเวลาเหล่านั้น นอกเว้นตอนงานบูชายัญของพระเจ้านิมินานมาแล้ว พระองค์ไม่ทรงทราบอีกเช่นกันว่า ทำไมนางอุรวศีจึงต้องปิดบังเรื่องที่นางได้ให้กำเนิดโอรสแก่พระองค์ และตัวพระโอรสเองก็เช่นกัน ในขณะนั้นดาบสินี(ชื่อสัตยวตี) ผู้มาจากสำนักฤษีจยวนะ พร้อมกับเด็กชายผู้หนึ่งได้รับการนำตัวเข้ามาเฝ้า ดาบสินีกราบทูลพระราชาว่า เด็กผู้ชายผู้มาด้วยกันกับนางมิใช่ใครอื่น แต่เป็นอายุส พระโอรสของพระราชา ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบต่อการยิงแร้งตัวนั้น นางกราบทูลต่อไปถึงเรื่องที่นางอุรวศีได้มอบหมายโอรสของนางให้อยู่ในความดูแลของเธอโดยที่ไม่มี

ใครทราบเหตุผล ในทันทีที่พรากถือกำเนิดมา และได้ทูลถึงเรื่องที่อายุสได้รับการเลี้ยงดูด้วยความเอาใจใส่เช่นบิดา จากฤษีจยวนะผู้ซึ่งได้ให้ความรัก ให้การศึกษา ทั้งทางด้านพลเรือน ทางทหาร และศิลปศาสตร์ นางทูลต่อไปว่าวันหนึ่งเจ้าชายอายุสทรงทำลายกฎของสำนักด้วยการยิงแรง และด้วยเหตุนี้ฤษีจยวนะจึงไม่ประสงค์ที่จะให้เจ้าชายออยู่กับคนอื่นต่อไป นางจึงนำเจ้าชายมาที่นี่เพื่อจะส่งคืนแก่นางอุรวศี และต้องการมาเยี่ยมเยือนในฐานะญาติสนิทด้วย อุรวศีถูกเชิญตัวให้มาพบในไม่ช้า นางรู้สึกประหลาดใจอย่างยิ่ง และดีใจมากที่ได้เห็นลูกผู้ซึ่งบัดนี้เจริญวัยเป็นเด็กชายที่งดงามและได้นั่งอยู่เคียงข้างปุรูรวัส พระราชา อุรวศี และอายุสต่างก็หักหาญสนทนาปราศรัยซึ่งกันและกัน บัดนี้อุรวศี ก็ได้อธิบายรายละเอียดแด่พระราชาถึงสาเหตุที่ว่าทำไมนางจึงซ่อนโอรสจากพระองค์เป็นเวลานาน จุดประสงค์ของเธอก็คือนางต้องการยืดเวลาในการอยู่ร่วมกับพระราชาให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพราะพระอินทร์อนุญาตให้นางอยู่ร่วมกับปุรูรวัสจนกระทั่งพระองค์ได้เห็นหน้าพระโอรสซึ่งเกิดจากนาง และเมื่อเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้น นางจะต้องจากพระราชาไปในทันที และจะต้องกลับไปสวรรค์ พระราชาทรงโศกเศร้าอย่างสุดซึ้งในการจะต้องจากอุรวศีไปในกาลข้างหน้า พระองค์ทรงตัดสินพระทัยที่จะสละราชสมบัติให้แกพระโอรสอายุส และไปใช้ชีวิตในป่า แม้จะขัดกับความปรารถนาของพระโอรสก็ตาม พระองค์ทรงมีบัญชาในทันทีทันใดถึงการราชาภิเษกอายุสเป็นพระราชา ทันใดนั้นเองฤษีนารทะได้ลงจากท้องฟ้าพร้อมด้วยข่าวสารจากพระอินทร์ว่าปุรูรวัสไม่ต้องสละครหาและตาบ เพราะเทวดาต้องการความช่วยเหลือจากพระองค์ในอนาคตอันใกล้นี้ในการทำสงครามกับพวกอสุร และนอกจากนี้เพื่อเป็นการตอบแทนในความช่วยเหลือครั้งนี้ พระอินทร์ทรงโปรดที่จะประกาศว่าอุรวศีสามารถจะอยู่ร่วมกับปุรูรวัสได้ตลอดชีวิต ทั้งปุรูรวัสและอุรวศีต่างก็ดีใจอย่างยิ่งที่ได้ทราบข่าวสารจากพระอินทร์ ฤษีนารทะได้กระทำตามบัญชาของพระอินทร์ คือจัดพิธีสถาปนาเจ้าชายอายุสเป็นรัชทายาท(ยุพราช) ทุกคนต่างอวยพรเจ้าชายน้อย และละครก็จบบริบูรณ์ด้วยบทสวดอวยพรเพื่อความเข้ากันได้และความผสมผสานกันระหว่างความมั่งคั่งกับความรอบรู้[1]

ค. เปรียบเทียบนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในบทละครวิกรโมรวศียะกับในศตปถพราหมณะ

กาลิทาสได้นำนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีมาสร้างเป็นบทละครประเภทอุปรูปกะชนิดโตรฏกะ โดยให้ชื่อบทละครของเขาว่าวิกรโมรวศียะ บทละครชนิด

---

[1] Vikr.Act.I-V

โครฏกะนี้มีลักษณะสำคัญคือการแสดงบางส่วนเป็นเรื่องในมนุษย์โลกและบางส่วนเป็นเรื่องในสวรรค์ เป็นละครระหว่าง 5 ถึง 9 องก์ บทละครเรื่องวิกรโมรวศียะของกาลิทาสมีอยู่ 5 องก์

เป็นที่น่าสังเกตว่าในบทละครเรื่องนี้ กาลิทาสได้ใช้ศิลปะประกอบกับอัจฉริยภาพของเขาเองเปลี่ยนแปลงเรื่องราวบางตอนของนิยายรักที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมกับทฤษฎีการละครหลายประการ ซึ่งจะนำมากล่าวได้ดังต่อไปนี้

1. <u>การเปิดฉาก</u> ในบทละครนั้นได้เปิดฉากโดยการให้พระเอก นางเอก ได้พบกันหลังจากเหตุการณ์ที่อุรวศีถูกยักษ์ลักพาตัวไป เพื่อน ๆ ของนางได้มาพบกับปุรูรวัสโดยบังเอิญจึงเล่าให้ฟัง ปุรูรวัสออกติดตามช่วยเหลือนำนางกลับมาได้ ทำให้ทั้งสองเกิดความรักต่อกันและกัน ส่วนในศกปฏราหมณะไม่ได้บอกสาเหตุการพบ เพียงแต่เล่าอย่างรวบรัดเพื่อเป็นอารัมภบทก่อนถึงบทสนทนาว่าก่อนการวิวาห์อุรวศีได้กำหนดเงื่อนไขไว้ 3 ประการ นับว่าบทละครเปิดฉากได้น่าดื่นเต้น ชวนติดตามกว่าเรื่องเล่าในศกปฏราหมณะ

2. <u>จดหมายรัก</u> เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับจดหมายรักแสดงอัจฉริยะของกาลิทาสที่กำหนดให้จดหมายเป็นสื่อให้ปุรูรวัสกับอุรวศีเข้าใจกัน และขณะเดียวกันก็เป็นหลักฐานที่ทำให้ปุรูรวัสไม่สามารถปฏิเสธต่อพระราชินีได้ว่าพระองค์ไม่ได้เป็นชู้กับอุรวศี ซึ่งทำให้พระราชินีโกรธมาก แม้ว่าภายหลังพระนางจะยินยอมก็ตาม เหตุการณ์เกี่ยวกับจดหมายรักนี้ไม่มีในศกปฏราหมณะ

3. <u>การพลัดพราก</u> ในบทละครกำหนดให้การแสดงละครบนสวรรค์เป็นสาเหตุที่ทำให้อุรวศีต้องจากปุรูรวัสไปชั่วคราว และขณะเดียวกันก็กำหนดให้เหตุการณ์นี้เป็นสาเหตุให้อุรวศีถูกภรตมุนีสาปให้ต้องจากสวรรค์ พระอินทร์ได้ช่วยแก้ไขคำสาปให้ลดความรุนแรงลงคือยังคงให้นางได้อยู่กับปุรูรวัสจนกระทั่งปุรูรวัสได้พบกับโอรสซึ่งเกิดจากนาง สำหรับสาเหตุแห่งการพลัดพรากที่ปรากฏในคัมภีร์ศกปฏราหมณะไม่มีเหตุการณ์เหล่านี้เกี่ยวข้องเลย แต่สืบเนื่องมาจากการยึดมั่นในเงื่อนไขการวิวาห์ของอุรวศีซึ่งนางเคร่งครัดมาก ดังนั้นเมื่อปุรูรวัสละเมิดเงื่อนไข นางจึงต้องจากไป

4. <u>การพลัดพรากครั้งที่สอง</u> ในบทละคร กาลิทาสกำหนดให้อุรวศีหนีจาก

ไปเพราะความหึงหวงเพียงชั่วแล่น และได้แปลงร่างเป็นไม้เลื้อย ภายหลังได้คืนร่างดีกครั้งโดยอำนาจของสังคมนิยรัตนะ การแทรกเรื่องความหึงหวงเป็นเหตุการณ์ที่เป็นธรรมชาติของสตรีและเป็นเรื่องที่ประชาชนทั่วไปเข้าใจได้ นับเป็นการสร้างเรื่องที่ดี ซึ่งไม่มีในศกปถพราหมณะ

5. การกำหนดให้พ่อลูกได้พบกัน บทละครของกาลิทาสกำหนดให้ปุรูรวัสพบกับเจ้าชายอายุสโดยอาศัยสื่อคือสังคมนิยรัตนะซึ่งห้ายไปและได้กลับคืนมาเพราะเจ้าชายอายุสได้ไปพบเข้าโดยบังเอิญ สังคมนิยรัตนะเป็นรัตนะที่สำคัญที่ทำให้ปุรูรวัสได้รับอุรวศีกลับคืนมา และได้พบกับเจ้าชายอายุสผู้เป็นโอรส นับว่ากาลิทาสผูกเหตุการณ์นี้เพื่อให้เรื่องคลี่คลายไปในทางที่ดี ซึ่งไม่มีในศกปถพราหมณะ

6. การต่อนคลายคำสาปในตอนท้าย เหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์สำคัญมากที่ทำให้เรื่องจบลงด้วยความสุข เพราะหากพระอินทร์ไม่เปลี่ยนแปลงคำสาป คู่รักก็คงจะต้องพลัดพรากจากกันตลอดกาล เนื่องจากปุรูรวัสได้พบกับโอรสแล้ว นั่นก็หมายความว่าอุรวศีจะต้องกลับคืนสวรรค์ เมื่อกาลิทาสผูกเรื่องเช่นนี้ก็ทำให้เรื่องจบลงด้วยความสุขทุกฝ่าย อันเป็นแนวที่แปลกไปจากศกปถพราหมณะ เพราะในศกปถพราหมณะนั้นคู่รักได้อยู่ร่วมกันก็เพราะปุรูรวัสทำพิธีบูชาไฟ และได้บรรลุความเป็นคนธรรพ์

7. เงื่อนไขแห่งการวิวาห์ ในบทละครมิได้กล่าวถึงเงื่อนไขแห่งการวิวาห์เลย ในขณะที่เรื่องนี้ปรากฏอย่างชัดแจ้งในศกปถพราหมณะ และในศกปถพราหมณะถือเอาเงื่อนไขแห่งการวิวาห์เป็นสาเหตุให้คู่รักพลัดพรากจากกันเพราะการไม่รักษาเงื่อนไขนี้

8. การแปลงร่างของอุรวศี ทั้งบทละครและเรื่องเล่าในศกปถพราหมณะมีเรื่องการแปลงร่างของอุรวศี แต่ปรากฏต่างกันคือในบทละครกำหนดให้อุรวศีแปลงร่างเป็นไม้เลื้อย ส่วนในศกปถพราหมณะ ขณะที่ปุรูรวัสไปพบนางนั้น นางแปลงร่างเป็นนางหงส์กำลังแหวกว่ายน้ำอยู่

9. คนธรรพ์ ในบทละครมิได้กล่าวถึงคนธรรพ์เลยในขณะที่ในศกปถพราหมณะนั้นคนธรรพ์คือผู้ที่แนะนำให้ปุรูรวัสบูชาไฟเพื่อให้ได้บรรลุความเป็นคนธรรพ์

คนธรรพ์คือผู้แก้ปัญหาให้ตัวละครได้อยู่ร่วมกัน แต่ในบทละครได้ยกหน้าที่นี้ให้กับพระอินทร์เป็นผู้เปลี่ยนแปลงคำสาปให้ทั้งสองได้อยู่ร่วมกัน

ความแตกต่างของเนื้อเรื่องในบทละครวิกรโมรวศียะของกาลิทาส และในศกปตพราหมณะนั้น เป็นไปตามลักษณะของวรรณคดีแต่ละประเภท วิกรโมรวศียะเป็นวรรณคดีบทละคร จึงจำเป็นอยู่ที่กวีจะต้องเปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมเหตุการณ์และตัวละครต่าง ๆ เข้ามาเพื่อเสริมส่งรสต่าง ๆ ที่กวีต้องการให้เกิดขึ้นในใจของผู้ชม และเพื่อจุดประสงค์ในการสร้างสรรค์บทละครเรื่องนี้ของเขาให้เป็นบทละครโรฎกะที่สมบูรณ์

ส่วนนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในศกปตพราหมณะนั้นเป็นไปตามลักษณะของอรรถกถาคัมภีร์พระเวท กล่าวคือ ความสำคัญอยู่ที่พิธีกรรมทางศาสนา จุดสำคัญของเรื่องจึงอยู่ที่พิธีสังเวยบูชาไฟเพื่อบรรลุความเป็นคนธรรพ์ มิได้อยู่ที่ลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ของเรื่องราวซึ่งกวีประสงค์จะก่อให้เกิดอารมณ์รักขึ้นในใจของผู้ชมอย่างเช่นในบทละครเรื่องวิกรโมรวศียะของกาลิทาส

<u>นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในกถาสริตสาคร</u>

ก. <u>ลักษณะคำประพันธ์</u> นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในกถาสริตสาครซึ่งเป็นวรรณคดีประเภทนิทาน แต่งด้วยโศลกเช่นเดียวกับในวรรณคดีมหากาพย์และปุราณะ ปรากฏอยู่ในลัมพกะที่ 3 ชื่อลาวาณกลัมพกะ ตรังคที่ 3 โศลกบทที่ 4 – 30

ข. <u>เนื้อเรื่อง</u> เนื้อเรื่องของนิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในวรรณคดีเล่มนี้มีลักษณะแตกต่างไปจากวรรณคดีเล่มอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4. พระราชาพระนามว่าปุรูรวัสทรงเป็นผู้ภักดีต่อองค์พระวิษณุอย่างยิ่ง พระองค์เสด็จไปในฟากฟ้าโดยปราศจากผู้ชักชวางเสมือนว่าเสด็จไปในแผ่นดินของพระองค์เอง

5. วันหนึ่งนางอัปสรสวรรค์นามว่าอุรวศี ผู้ปานประหนึ่งศรีโมหนาศตระของพระกามเทพอันไม่มีศรใดเสมอเหมือน ได้มองเห็นพระองค์ผู้เสด็จท่องเที่ยวอยู่ในนันทนอุทยาน

6. เพียงแวบแรกที่ได้เห็นพระองค์ หัวใจของนางก็หลุดลอยไป เช่นเดียวกับหัวใจที่หวั่นหวาดของหมู่เพื่อนหญิงมีนางรัมภาเป็นต้น ที่ต่างสะทกสะท้านหวั่นไหว

7. ฝ่ายพระมฤบาลเมื่อทอดพระเนตรเห็นนางผู้ปานประหนึ่งหัวงนทีของสายธารแห่งความงาม ก็ทรงปั่นป่วนด้วยความปรารถนาอันเร่าร้อน และเมื่อพระองค์ไม่ได้กอดนาง พระองค์ก็ทรงสิ้นสติสมประดี

8. ลำดับนั้น พระวิษณุองค์สัพพัญญูผู้ประทับอยู่ในเกษียรสมุทร ทรงมีรับสั่งกับพระวรมุนีนามว่า นารทะผู้มาเข้าเฝ้าว่า

9. "ท่านเทพฤษี ปุรุรวัสผู้ประทับอยู่ในสวนนันทนอุทยาน ทรงมีพระทัยฝักใฝ่ในอุรวศี และพระองค์ไม่สามารถจะหนีอการพลัดพรากได้

10. ดังนั้น ท่านมุนี เมื่อท่านไปแล้ว ท่านจงทูลพระอินทร์ตามคำของเรา และจงกราบทูลขอให้พระองค์ยกนางอุรวศีประทานแด่พระราชาพระองค์นั้นโดยพลัน"

11. เทพฤษีนารทะผู้รับเทพบัญชาจากพระวิษณุ ได้ทูลรับสนองเทพบัญชา และเมื่อมาแล้วก็ช่วยให้ปุรุรวัสผู้ทรงตกอยู่ในสภาพเช่นนั้นได้ฟื้นคืนพระสติขึ้น และได้กราบทูลพระองค์ว่า

12. "ข้าแต่พระราชา ขอพระองค์โปรดเสด็จลุกขึ้นเถิด พระวิษณุทรงส่งข้าพเจ้ามาที่นี่เพื่อช่วยเหลือพระองค์ เพราะองค์พระวิษณุนั้นไม่ทรงเฉยเมยต่อความทุกข์ทรมานของผู้ที่ภักดีต่อพระองค์อย่างบริสุทธิ์ใจ"

13. เมื่อกล่าวเช่นนี้แล้ว ต่อมาพระมุนีนารทะพร้อมด้วยปุรุรวัสผู้ทรงได้รับการปลอบประโลมก็พากันมาเฝ้าพระอินทร์องค์เทวราช

14. เมื่อกราบทูลถึงเทพบัญชาของพระวิษณุแด่พระอินทร์ผู้ทรงมีพระทัยอ่อนโยนแล้ว ต่อมาพระมุนีก็ให้พระอินทร์ยกนางอุรวศีถวายแด่ปุรุรวัส

15. การประทานนางอุรวศีนั้นเป็นสาเหตุให้นางไม่อาจมีชีวิตอยู่บนสวรรค์ต่อไปได้ แต่สิ่งนี้เองกลับเป็นโอสถชุบชีวิตนางให้พ้นจากความตาย

16. ต่อมา ปุรุรวัสทรงนำนางมาสู่โลกมนุษย์ และสายตาของมวลหมู่มรรตัย-ชนก็คงตรึงอยู่กับการจองมองเจ้าสาวสวรรค์อย่างตื่นตะลึง

17. ต่อจากนั้นมาทั้งสองคืออุรวศีและพระมฤบาลพระองค์นั้นก็ได้อยู่ร่วมกันตลอดเวลา เสมือนว่าทั้งคู่ได้ถูกพันธนาการไว้ด้วยโซ่คือการเฝ้ามองซึ่งกันและกัน

18. วันหนึ่ง ปุรุรวัสทรงได้รับการเชื้อเชิญจากพระอินทร์ในการทำสงครามกับพวกทานพ

19. ในการสงครามครั้งนั้น จอมอสุรนามว่ามายาธรถูกฆ่าตาย พระอินทร์จึงโปรดให้มีงานเฉลิมฉลองโดยมีหมู่สาวสวรรค์จับระบำร่ายรำฟ้อน

20. เมื่อปุรุรวัสทอดพระเนตรเห็นนางรัมภาผู้กำลังฟ้อนรำในท่ารำที่มีชื่อว่า "จลิตะ" โดยมีอาจารย์คุมพฤฒิอยู่ใกล้ ๆ พระองค์ก็ทรงพระสรวล

21. ในกาลนั้น นางรัมภาได้กล่าวกับพระอรชุนอย่างโกรธ ๆ ว่า "นี่แน่ะท่านผู้เป็นมนุษย์ ข้าพเจ้ารู้ทิพยนาฏยะนี้ แล้วตัวท่านละท่านรู้หรือไม่"

22. ลำดับนั้น ปุรูรวัสตรัสตอบนางว่า "เพราะการอยู่ร่วมกับอุรวศี เราจึงรู้ทิพยนาฏยะดี ซึ่งแม้แต่ครูมุนีครูของท่านเองก็ไม่รู้"

23. เมื่อครูมุนีได้สดับวาจานั้น ก็ได้สาปแช่งพระองค์เพราะความโกรธว่า "ท่านจงพลัดพรากจากอุรวศี ตราบจนกระทั่งท่านได้บูชาค้อนวอนพระกฤษณะ"

24. เมื่อทรงสดับคำสาป ปุรูรวัสก็เสด็จกลับ พระองค์ได้ตรัสเล่าให้อุรวศีฟังถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระองค์ ซึ่งร้ายแรงประหนึ่งอสนีบาตในเวลาที่มิใช่ฤดูกาล

25. ในทันทีทันใดนั้น พวกคนธรรพ์ได้เหาะลงมาโดยที่พระภูบาลไม่ทอดพระเนตรเห็น และลักพาอุรวศีไป ณ ที่แห่งหนึ่ง

26. ลำดับนั้น เมื่อปุรูรวัสทรงทราบว่านั่นคือโทษของคำสาป พระองค์จึงเสด็จไปยังอาศรมของฤษีพหริก และทรงกระทำการอ้อนวอนพระกฤษณะ

27. ฝ่ายอุรวศี ผู้อยู่ในเขตแดนของพวกคนธรรพ์ นางต้องทนทุกข์ทรมานเพราะการพลัดพราก นางจึงปราศจากสติ ดูประหนึ่งว่านางได้ตายไปแล้ว หรือนอนหลับไป หรือประหนึ่งเป็นภาพเขียน

28. เป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนักที่ว่า นางมิได้ปล่อยให้ชีวิตสุดสิ้นลง นางเป็นเช่นเดียวกับนกจักรวาก คือคลอดราตรีอันยาวนานแห่งความพลัดพรากนั้น นางอยู่กับความหวังว่าจะสิ้นคำสาป

29. ปุรูรวัส ทรงบำเพ็ญตบะจนพระกฤษณะทรงพอพระทัยในการบำเพ็ญตบะนั้น และเพราะเหตุแห่งความโปรดปรานของพระกฤษณะ พวกคนธรรพ์จึงคืนอุรวศีให้แก่พระองค์

30. เมื่อสิ้นสุดคำสาป พระราชาก็ได้อยู่ร่วมกับนางอัปสรสวรรค์อีกครั้งหนึ่ง และทรงเสวยทิพยโภคสมบัติ แม้ว่าพระองค์จะทรงอยู่ในโลกมนุษย์ก็ตาม[1]

ค. <u>เปรียบเทียบเนื้อเรื่องในกถาสริตสาครกับในศตปถพราหมณะ</u>

นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในกถาสริตสาครแตกต่างจากในศตปถพราหมณะมาก จนอาจจะเรียกได้ว่าได้สูญเสียลักษณะเค้าโครงเรื่องเดิมไปเกือบหมด

---

[1] Kathās.III.3.4-30

ความแตกต่างกันนั้นพอจะกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. ฉาก นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีในกถาสริตสาครใช้ฉากบนสวรรค์ในตอนต้นเรื่อง คือฉากในนันทนอุทยานอันเป็นสถานที่ที่ปุรูรวัสพบกับอุรวศีครั้งแรก คือตั้งแต่โศลกบทที่ 5 - 16 ต่อจากนั้นจะเป็นฉากบนพื้นโลกคือ โศลกบทที่ 17 หลังจากนั้นก็จะกลับไปใช้ฉากบนสวรรค์อีก คือในโศลกบทที่ 18 - 23 โศลกบทที่ 24 - 25 เป็นฉากบนพื้นโลก และโศลกบทที่ 26 - 28 เป็นฉากสวรรค์ (แคนคนธรรพ์) และในตอนอวสานเป็นฉากบนพื้นโลกอีกครั้งหนึ่ง (โศลกบทที่ 29 - 30) จะเห็นได้ว่าในกถาสริตสาครใช้ฉาก 2 แห่งคือสวรรค์กับพื้นโลกสลับกัน แต่ในศกปกพราหมณะใช้ฉากบนพื้นโลกเพียงฉากเดียว

2. ข้อห้ามในการวิวาห์ ในกถาสริตสาครมิได้กล่าวถึงข้อห้ามในการวิวาห์เลย ทั้ง ๆ ที่ข้อห้ามในการวิวาห์เป็นจุดสำคัญของเรื่องที่จะเป็นสาเหตุแห่งการพลัดพรากระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศี ในขณะที่ศกปกพราหมณะกล่าวถึงข้อห้ามไว้อย่างชัดเจน สำหรับสาเหตุการพลัดพรากในกถาสริตสาครเปลี่ยนไปเป็นคำสาปแทน คือปุรูรวัสถูกคุมพฤติสาปให้ต้องพลัดพรากจากอุรวศี

3. การหายไปของอุรวศี ในกถาสริตสาครกล่าวว่านางถูกคนธรรพ์มาลักเอาตัวไป ส่วนในศกปกพราหมณะกล่าวว่านางหายตัวไปเองเพราะปุรูรวัสผิดเงื่อนไขที่ให้ไว้

4. ความรักของอุรวศีที่มีต่อปุรูรวัส ในกถาสริตสาครแสดงถึงความรักของอุรวศีว่ามีต่อปุรูรวัสอย่างลึกซึ้ง เมื่อนางต้องจากปุรูรวัสนั้นนางต้องทนทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ที่นางมีชีวิตอยู่ได้ก็ด้วยการรอคอยการพ้นจากคำสาป ซึ่งสภาพนี้ตรงข้ามกับสภาพของอุรวศีตอนพลัดพรากจากปุรูรวัสในศกปกพราหมณะ คือนางมิได้อาลัยรักต่อปุรูรวัสเลย แม้เมื่อปุรูรวัสตามหานางจนพบและขอร้องให้นางกลับไปอยู่กับพระองค์อีก นางก็มิได้ใจอ่อนในทันที นางพยายามบอกให้ปุรูรวัสกลับไปเสีย จนปุรูรวัสต้องอ้อนวอนอย่างน่าสงสาร นางจึงแนะหนทางให้

5. การสังเวยบูชาไฟ ในกถาสริตสาครมิได้กล่าวถึงการสังเวยบูชาไฟในขณะที่ศกปกพราหมณะพรรณนาถึงเรื่องนี้อย่างละเอียดเพราะสิ่งนี้เป็นวิถีทางแห่งการ

ได้บรรลุความเป็นอมรรคัยชนของปุรูรวัส และนำเขาให้ได้อยู่ร่วมกับอุรวศีอีกครั้งหนึ่ง ความแตกต่างในเรื่องนี้เป็นเพราะว่าคัมภีร์พราหมณะเป็นอรรถกถาพระเวท ดังนั้น การอธิบายพิธีกรรมทางศาสนาเช่นการสังเวยบูชาไฟจึงเป็นลักษณะที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของคัมภีร์พราหมณะ ส่วนกถาสริตสาครเป็นวรรณคดีประเภทนิทาน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ปุราณะ และมหากาพย์มาพอสมควร เรื่องราวที่ปรากฏในวรรณคดีประเภทนี้จึงมีความคล้ายคลึงกันคือมักจะสดุดีวีรบุรุษหรือสดุดีพระเป็นเจ้าตามความเชื่อของชาวอินเดียโบราณ ดังนั้นนิยายรักเรื่องนี้จึงมีเนื้อความที่แทรกการสดุดีพระกฤษณะแทนการบูชาไฟในศตปถพราหมณะ เป็นการแสดงให้เห็นว่าพระเป็นเจ้าจะไม่ทรงละเลยผู้ที่บูชานับถือพระองค์ และใครก็ตามที่บูชาพระองค์ จะได้รับพรตามที่ปรารถนาเสมอ ซึ่งนั่นก็คือปุรูรวัสได้รับอุรวศีคืนจากคนธรรพ์ด้วยการบูชาบวงสรวงพระกฤษณะ

6. <u>สาเหตุแห่งการพบและการพลัดพรากของคู่รัก</u> ในกถาสริตสาครทั้งการพบและการพลัดพรากจากกันนั้นมีอิทธิพลมาจากภายนอก กล่าวคือปุรูรวัสได้พบกับอุรวศีและสมหวังในความรักก็เพราะพระกฤษณะ ปุรูรวัสต้องพลัดพรากจากอุรวศีก็เพราะคำสาปของคุมพรุ และตอนสุดท้ายทั้งสองได้มาพบกันอีกก็ด้วยความอนุเคราะห์ของพระกฤษณะ ส่วนในศตปถพราหมณะนั้นไม่ได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งการพบของคนทั้งสอง แต่สาเหตุแห่งการจากกันนั้นมิได้รับอิทธิพลจากบุคคลภายนอกเลย อุรวศีจากไปเพราะตัวนางเองเป็นฝ่ายตัดสินใจ และตอนสุดท้ายทั้งสองได้พบกันและอยู่ร่วมกันอีกครั้งหนึ่งก็ด้วยการที่อุรวศีเป็นฝ่ายแนะนำให้ปุรูรวัสขอพรจากพวกคนธรรพ์ให้ได้บรรลุความเป็นคนธรรพ์ ซึ่งนั่นก็คือตัวละครดำเนินการเองทั้งการได้พบกันและการพลัดพรากจากกัน

7. <u>ภาษา</u> นิยายรักระหว่างปุรูรวัสกับอุรวศีที่ปรากฏในกถาสริตสาครใช้สำนวนที่มีวรรณศิลป์ เต็มไปด้วยบทอุปมาอุปมัย พรรณาได้ชัดเจนเห็นภาพพจน์ และได้รับรสในวรรณคดีอย่างเต็มที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ในศตปถพราหมณะปรากฏน้อยมากและไม่เด่นชัด

ตัวอย่างบทอุปมาอุปมัยในกถาสริตสาคร เช่นในโศลกบทที่ 4, 5, 7, 17, 27, และ 28